

En defensa de l'escola pública

<http://lamentable.org/?p=13739>

Publicat el 5 desembre 2013 a les 17:30

Josep Fontana
Historiador

La part més important del projecte reformista de la segona república va ser la que va dedicar a transformar la societat a través de l'educació.

Hereus d'una vella tradició il·lustrada, els republicans van creure que educar la població era el camí que havia de dur-los a mobilitzar-la per a un programa de transformació social. I s'hi van dedicar amb un entusiasme que mai no s'havia conegut al nostre país. Convé recordar que entre els primers decrets republicans en figura un que creava de cop 7.000 places de mestres i augmentava el sou dels ensenyants. Es va fer una gran tasca de formació de mestres, es van construir més de setze mil escoles en dos anys, a la vegada que es desenvolupaven programes de difusió cultural que volien portar a tots els racons del país el llibre o el teatre. Una política que va dur a que la Societat de Nacions felicités el govern per haver realitzat una tasca semblant en moments en què la crisi econòmica frenava aquesta mena de despeses a la major part dels països.

Que el projecte tenia sentit com a eina per formar ciutadans conscients dels seus drets ho demostraria la ferocitat de la resposta dels revoltats de 1936, que fa pensar sovint que aquesta va ser sobre tot una guerra contra l'escola. Els mestres van ser els primers a sofrir la repressió: a la província de Burgos, per exemple, se'n van afusellar 21, així d'entrada; a la de Huelva, almenys altres vint. A Salamanca se'ns diu que per orígens professionals les víctimes més freqüents han estat els ferroviaris i els mestres. A Mallorca, on no havia passat res que pogués crear alarma social, es va sancionar 155 mestres, 56 dels quals van ser separats definitivament de l'ensenyament, alguns van ser sentenciats a mort i un inspector va aparèixer assassinat en una carretera.

José Pemartín, de l' "Asociación Católica Nacional de Propagandistas" i "Jefe" del "Servicio de enseñanza superior y media", deia en 1937 que "tal

vez un 75% del personal oficial enseñante ha traicionado –unos abiertamente, otros solapadamente, que son los más peligrosos– a la causa nacional. Una depuración inevitable va a disminuir considerablemente, sin duda, la cantidad de personas de la enseñanza oficial”. No es tractava solament de depurar els mestres, sinó de fer minvar en el seu conjunt l’ensenyament públic.

De fet la depuració era considerada com un “trámite previo a una reorganización radical y definitiva de la enseñanza”. Es calcula que van sancionar uns 15.000 mestres –un 25% del total- dels quals uns sis mil van ser separats forçosament de l’ensenyament, més de tres mil van ser suspesos temporalment i altres sis mil van perdre la seva plaça i se’ls va obligar a traslladar-se.

No tots els repressors es van penedir després. Eduardo Haro Tecglen explica que va parlar en les seves velleses amb Pedro Sainz Rodríguez, que havia estat directament responsable de la depuració, i que li va dir, per justificar-se, “Es que eran gente muy mala, hijo mío, gente muy mala”.

Tan important considerava el règim el control de l’ensenyament, que la “Junta de Defensa Nacional” de Burgos començà a prendre decisions en aquest terreny abans que es creés l’organisme que havia d’ocupar-se’n. El 19 d’agost del 1936, al cap d’un mes de l’aixecament militar, es manava als alcaldes de vigilessin que l’ensenyament “responda a las conveniencias nacionales”, que “los juegos infantiles, obligatorios, tiendan a la exaltación del patriotismo sano y entusiasta de la España nueva” i que denunciessin “toda manifestación de debilidad u orientación opuesta a la sana y patriótica virtud del ejército y pueblo español”; el 21 de setembre “se aclara explícitamente que las enseñanzas de Religión e Historia Sagrada son obligatorias”. A partir del 24 d’aquest mateix mes de setembre del 1936 començaven a publicar-se al Boletín de la Junta de Defensa les primeres depuracions.

Es van clausurar 54 instituts públics d’ensenyament secundari, considerant-los sobrers -hi ha un text legal que sosté que la república havia obert un nombre innecessari d’instituts, que no feien cap falta-, la qual cosa implicava deixar l’educació secundària a la iniciativa privada eclesiàstica.

Contra l’ensenyament raonador de l’època republicana, els llibres de la

qual havien d'anar a la foguera -"el fuego purificador es la medida radical contra la materialidad del libro", havia escrit el rector de la Universitat de Saragossa, que era un catedràtic de Ciències-s'imposava un ensenyament destinat a inculcar valors i a apartar el nen de la mania de pensar. Pel maig de 1937 Pemán defensava davant del Caudillo, que ho va aprovar entusiàsticament, un ensenyament simplista i adoctrinador d'imposició de valors "de arriba a abajo, misionalmente", exemplificat en l'afirmació: "El catecismo o el refranero, que hablan por afirmaciones, son más creídos que los profesores de filosofía, que hablan por argumentos".

Un llibre publicat en 1939 amb el títol de *La nueva escuela española*, obra d'Antonio J. Onieva, "asesor técnico del Ministerio de Educación Nacional", sostenia: "Europa es el mundo ideal del 2 y 2 son 4- me dijo un día mi maestro. A lo que yo le respondí: -Y España es el mundo pasional del 2 y 2 son 5".

L'essencial per aconseguir aquest retrocés de la racionalitat era combatre el que Pemartín anomenava "el necio fetiche del siglo estúpido: la superioridad de la ciencia sobre la fe". L'ensenyament havia de ser una barreja de patriotisme i religió, destinats a implantar conviccions, usant elements que creessin emocions.

Tot això pensant en els nens, perquè l'educació de les nenes preocupava molt poc. La sola referència a l'educació femenina que es troba a *La nueva escuela española* és la que es refereix a la higiene, que se'ns diu que és més important en la dona que en l'home, "porque su organismo es más delicado que el del hombre y por lo tanto de más fácil alteración". La higiene és, a més, la principal ocupació femenina, ja que "la mujer española es eminentemente casera y pasa por sus manos todo lo que atañe a la conservación de la salud". "De aquí -afegeix- que la enseñanza de esta materia deba intensificarse con las niñas, llegando a pormenores tan elementales como el modo de barrer, de quitar el polvo, de ventilar las ropas de las camas, de desinfectar y desinsectizar cabezas y muebles, limpieza de vasijas...". Mentre els nens feien exercicis físics, preferentment d'educació premilitar, en que "se adquieren hábitos de obediencia y respeto a la jerarquía", les nenes podien practicar la desinsentació i la "limpieza de vasijas", que eren les ocupacions a què les destinava el Nuevo estado.

Aquesta és la història d'un vell combat. Però jo voldria afegir-hi una reflexió sobre la nostra situació avui. L'escola pública, que és,

efectivament, una eina de transformació social, torna a estar amenaçada escala mundial, en una deriva que té molt a veure amb el retrocés dels drets i dels serveis socials que se'ns imposen amb el pretext de la doctrina de l'austeritat. Als Estats Units, on acostumen a iniciar-se aquesta mena de reformes que després se'ns apliquen a nosaltres, el combat contra l'escola pública, en què inverteixen milers de milions fundacions empresarials com la patrocinada per Bill Gates, de Microsoft, es justifica en nom de l'eficàcia, amb l'argument que a l'ensenyament públic el mestre té el seu lloc treball assegurat i que la tasca de defensa que fan els sindicats impedeix que es pugui eliminar de l'escola els mestres incompetents, cosa que pot fer-se fàcilment en l'escola concertada, on el professorat és contractat, controlat i eventualment engegat pels directors. Està clar, per altra banda, que un sistema semblant és, a més, una garantia per controlar el que s'ensenyava.

D'aquest suport financer va sortir el 2010 una pel·lícula, *Esperant a Superman*, que era un atac a l'educació pública i als sindicats de mestres. Però la realitat és que els estudis realitzats no han pogut demostrar que la qualitat de l'ensenyament de les *charter schools*, la mena de concertades dels Estats Units, sigui superior a les públiques. Acabo de veure anunciat, al darrer número de la *New York Review of Books*, un llibre, publicat per la Universitat de Chicago, que du el títol de *L'avantatge de l'escola pública*. Perquè les escoles públiques superen a les privades.

Això no impedeix que els ajuntaments de les grans ciutats, com Philadelphia o Chicago, tanquin escoles. A Chicago, per exemple, l'alcalde Rahm Emanuel, un home molt proper a Obama, ha decidit tancar 48 escoles i el 14 de juny passat va engegar 550 mestres i uns 250 auxiliars. Que la majoria de les escoles afectades siguin en barriades on predomina la població afroamericana o d'origen llatí sembla revelador.

No cal oblidar tampoc que el de l'educació, des de baix de tot fins a la universitat, s'està convertint en un negoci de grans perspectives. La Universitat de Phoenix, per exemple, propietat del grup Apollo, va arribar a tenir el 2010 600.000 estudiants on line i a fer una xifra de negoci de 4.000 milions de dòlars. Darrerament, però, ha caigut ràpidament la seva matriculació en descobrir-se que és un negoci que explota i enganya grups marginals i que té una taxa de graduació del deu per cent. Un estudi del senat nord-americà revela que en aquesta mena d'organitzacions que es dediquen a l'ensenyament com a negoci només un 17'4 % dels ingressos es destina a pagar l'ensenyament, mentre que reparteixen un 20% en

beneficis i una suma encara més gran la dediquen a publicitat i comercialització. No en va s'ha dit que l'educació és la propera "illa del tresor" dels negocis.

Tot això us pot semblar pintoresc i exòtic; però és el que ens amenaça en un futur immediat. Defensar l'educació pública a casa nostra és una feina que caldrà seguir fent.